

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת ויקרא זכור תשפ"ב שנה שלישית גליון 130

בעניין ברוב עם למקרא מגלה במקום שמתפללים במהירות יותר

משא"כ כששומע המגילה במקום שקורין במתינות יותר בזה איכא יותר פרסומי ניסא, שהרי מפרסם שניסיו של הקב"ה כל כך חביבים בעיניו ששמו במצוותיו ובפרסום ניסיו מכל מה שבעולם, ומתגלה יותר שאין עוד מלבדו, שמגלה בזה שכל מאווי ורצונו אינו אלא על כבודו יתברך ובמקום שמתגלה שאין בלבו שהלואי שכבר אהיה אחר קריאת המגילה הוא יותר פרסומי ניסא.

וכשמראה חביבות קריאת המגילה שמחשב קריאתה הרי הוא מראה בזה שמצוותיו יתברך חביבין עליו עד לאחת ופרסום ניסיו שעשה עמנו ד' יתברך הוא תכלית כל הברירה כולה ובוה איכא פרסומי ניסא.²

ויש לעיין אם במקום אחד מתפללים שם אנשים חשובים גדולי תורה ובמקום אחר יש יותר מתפללים אבל המתפללים שם אינם חשובים וגדולים, אם כשיש אנשים חשובים חשיב כרוב עם כמו שאמרו בגמ' בכמה דוכתי שגדולי ישראל חשובים כהרבה מירא, כמו שאמרו יאיר בן מנשה חשיב כרובה של סנהדרין וצ"ע.

והנה מה שאמרו בגמ' במגילה דף ג' ע"א של בית רבי היה מבטל תלמודו כדי לשמוע המגילה ברוב עם, אע"פ שבמקומו היה רבינו הקדוש שהיה גדול הדור, אבל

והגמרא בחגיגה (ג, א) אומרת על פסוק זה: 'טף' למה הם באים כדי ליתן שכר למביאייהו. זאת אומרת, שבמצות הקהל יש מצוה להביא אפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך. והרמב"ם בהלכות חגיגה (פרק ג הלכה א) מגדיר את היסוד הזה של מצות הקהל, יש שם הבנה נפלאה למה צריכים להביא את הקטנים, ומשם יהיה לנו רעיון נפלא למה צריך להביא את הקטנים גם למקרא מגילה, וז"ל הרמב"ם מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מורות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת, שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה וכו'.

ובהלכה ו' מוסיף הרמב"ם כך וגרים שאינם מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אונם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני, אפילו קטנים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע גדולה יתרה, ומי שאינו יכול לשמוע מכיון לבו לקריאה זו שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל, ע"כ.

הדין הזה של 'מצות הקהל' - לשמוע קריאת התורה, צריך להתקיים באותו אופן כמו היום שניתנה בו בסיני, 'באימה', 'ביראה', 'בגילה ורעדה', 'כיום שניתנה בו בסיני', ו'צריך לראות עצמו כאילו עתה נצטוו בה ומפי הגבורה שומעה' - נורא נוראות.

הרמב"ם מלמדנו בלשונות אלו, שמצות הקהל ניתנה לנו כאילו 'מהדורה תניינא' למעמד הר סיני לחזור עוד פעם על מעמד הר סיני, כמו שבמעמד הר סיני כתוב כמה פעמים בחומש דברים שזה היה ביום הקהל (דברים ט, י) ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים וכו' ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל.

'ביום הקהל' כתוב בפסוק, הכוונה לאותו יום שכלל ישראל נקהל בסיני, היו שם 'אנשים' 'נשים' וטף, וכמו ש'ביום הקהל' היו 'כולם', כך גם במצות הקהל צריכים להיות אנשים נשים וטף, כי מצות הקהל צריכה להיות בדומה למעמד הר סיני, אנשים נשים וטף.

ואפשר לדמות את קריאת המגילה למצות הקהל, שכמו שבמצות הקהל יש מצוה להביא את 'כולם', אנשים נשים וטף, כך גם במצות קריאת המגילה.

ומהו הדמיון שבין מצות 'מגילה' לבין מצות 'קהל' מפני שעל מצוות הפורים הרי כתוב במגילה (אסתר ט, טז) קימו וקיבלו היהודים עליהן ועל זרעם וגו', והגמרא במסכת שבת (פח, א) דורשת את הפסוק הזה שכלל ישראל קבלו שוב את התורה מאהבה, 'קיימו מה שקבלו כבר', זאת אומרת, שבנס של המגילה היתה קבלת התורה מחדש אצל כלל ישראל.

וכמו שא"ז בשעת הנס קבלו בני ישראל את התורה שוב מאהבה, כך בכל שנה ושנה בימי הפורים, מתקיים אצלנו שוב 'קבלת התורה מאהבה', בכל שנה מחדש כשאנחנו קוראים את המגילה ואנחנו רוצים לקיים את המגילה, קיימו וקבלו היהודים, מתקיים עוד פעם ה'מעמד הר סיני', וכיון שכן, צריכים לקיים את ה'מעמד הר סיני' כמו שהיה נראה אז המעמד הר סיני, וכמו שמקיימים מצות הקהל אנשים נשים וטף, 'באימה וביראה', 'כיום שניתנה בו בסיני'.

² וכן מבואר בבבא בתרא דף קכ"א ע"ב ויכו מהם אנשי העי כשלישים וששה איש ותניא שלישים וששה ממש דברי ר' יהודה, אמר לו רבי נחמיה וכו' נאמר שלשים וששה והלא לא נאמר אלא כשלישים וששה אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין.

נשאלתי בישיבה שיש מקדימין שקורין המגלה מיד בצאת התענית וקורין במהירות, ובאותו מנין של המקדימין יש ציבור גדול יותר מאשר במנין המרכזי של הישיבה, ומתקיים שם ברוב עם יותר מקריאת המגלה בישיבה, האם ישמע המגלה במקום שקורין מוקדם יותר ובמהירות יותר, או שעדיף לשמוע המגלה בישיבה כשהציבור מועט יותר.

הנה ברור שאינו חייב לשמוע המגלה ברוב עם במניין המוקדם אע"פ שיש שם ברוב עם, שהרי כיון שהמקום הקבוע לתפלתו הוא בישיבה אינו חייב לילך למקום אחר אפי' שהוא ברוב עם יותר מבישיבה כמבואר במ"ב סימן תרפ"ז.

אבל נשאלתי האם יכול לילך לשמוע המגלה למניין שחורף לישיבה כיון שיש בו מעלה לשמוע המגלה במקום שיש בו ברוב עם.³

ונראה שמאחר וברוב עם בקריאת המגילה הוא משום פרסומי ניסא, נראה שכשקרא המגלה במקום שמקדימין הקריאה וקורא במהירות כדי לגמור הקריאה מוקדם יותר וכדי לסיים התענית מוקדם יותר חסר בפרסומי ניסא, שהרי ניכר לכל שרוצים לגמור קריאתה במהירות, ואין קריאת המגלה שמחה ועונג להם, ולכן חסר בפרסומי ניסא,

³ ושמעתי בישיבה אחת שהרבה מן הציבור מתפללין בעזרת נשים מנחה ויש שם רוב עם ושאלו אם עדיף להתפלל שם מנחה מאשר בישיבה שאין שם רוב עם במדה זו, ואמר ראש הישיבה דשם שאה"נ שברוב עם יש בזה אבל אין כאן הדרת מלך, והדברים נעימים ושמוחים אבל בנדון דידן לא מהני מה שאינו הדרת מלך משום דבמגלה מעלת הברוב עם אינו משום הדרת מלך אלא משום פרסומי ניסא, וא"כ בזה יש מקום לומר שברוב עם עדיף.

² ובאמת הוא דבר פלא מה שיש שממנהרין הקריאה, הרי בר"ה וביוה"כ לא ילך אדם להתפלל במניין שמתפללים במהירות או שאין אומרים פיוטים כלל, ואם ידלגו ונתנה תוקף שאינו אלא פיוט מהראשונים ואינו חיוב לאמרו הרי ירגיש חסרון בכל הר"ה ויוה"כ, וא"כ ק"ו חיוב קריאת המגילה שחיובה מדברי סופרים, ומצוה חביבה היא שמצוותה פרסומי ניסא, ק"ו שצריך להזדוץ לשומעה במתינות ובכבוד ראש.

ביבואר דמקרא מגילה הוא כעין מתן תורה

[מתוך הספר גם יכולתי]. מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה, ולכאורה למה כפל המחבר דין זה, הרי בתחילת הסימן כתב בפירוש ש'הכל חייבים בקריאת המגילה', ובסוף הסימן חזר על כך שנית.

והנה המנהג ברורה (בביאור הלכה שם) לומד בדעת המחבר, וכך כתוב במגן אברהם, שהדין ה'נוסף' שכתב המחבר בסוף הסימן מדובר בקטנים שהגיעו לחינוך, אלא שאין זה מותרין את תמיהתנו, שהרי כבר כתב המחבר בתחילת הסימן שקטנים מחוייבים, ומה זה שכתב דין זה שוב? ועיין שם בביאור הלכה שביאר דין זה שהוא משום 'ברוב עם הדרת מלך'.

אלא, שאם כמש"כ הביאור הלכה, שעיקר ה'מנהג טוב' להביא קטנים הוא רק כדי לקיים 'ברוב עם', הרי אין זה מתאים עם ההמשך של הירושלמי הנ"ל, שהרי המקור לדין זה שיש חיוב על הקטנים לשמוע מגילה הוא מהירושלמי, ואילו שם בהמשך הירושלמי כתוב: ר' יהושע בן לוי עבד כן, מכנש בניו ובני ביתיה וקרי לה קומיהון [רבי יהושע בן לוי נהג כן, ואסף את כל בניו ובני ביתו וקרא בפניהם את המגילה], ואם כהביאור הלכה שעיקר דין זה הוא כדי לקיים 'ברוב עם', הרי היה לו לרבי יהושע בן לוי ללכת עמו לבית הנסות במקום שיש כבר 'רוב עם', הרי מוכח מן הירושלמי שהחיוב להביא את הקטנים אינו משום 'ברוב עם', ואם כן, צריך עיון, מהו דין זה שהוסיף המחבר בשולחן ערוך ש'מנהג טוב הוא' להביא את הקטנים לשמוע מגילה.

ונראה שהרי שיטת הראב"ה (מסכת מגילה סימן תקסט), שאפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך יש ג"כ מצוה לחנך אותם למקרא מגילה.

וכנראה שלזה נתכוון הגר"א כמה שכתב שדין זה מוזכר בתוך המגילה עצמה, כמה שכתוב 'זכרם לא יסוף מזרעם', שה'זכרם', היינו קריאת המגילה, לא יסוף אפילו מן הקטנים שאינם מחוייבים מצד חיוב חינוך שלהם, וצ"ב.

ועוד, מה החילוק בין מקרא מגילה לבין מיתתה ושמחה, שמקרא מגילה צריכים לקרות לפני קטנים ואילו המשתה והשמחה אין דין לתת לקטנים.

וראיתי בספר זאב יטרף על פורים חלק ב' בדעוד מצוה מציאנו עוד דבר כזה שיש מצוה שצריכים להעמיד אותה בפני קטנים במצות הקהל (דברים לא, יב) הקהל את העם האנשים ונשים והטף וגרך אשר בשעריך וגו'.

בעניין מצוות שמקיימים בארץ ישראל גדולים במהותם

מצויינים במצוות, הניחו תפילין, עשו מצוות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו. וכן הוא אומר (ירמיה לא, כ) הציבו לך ציונים, עכ"ל, ונראה שעיקר קיום התורה הוא בארץ ישראל וקיומם בחו"ל הוא כדי שלא יהיו חדשים כשתחזרו ולכן כל מצוה שעושה בא"י גדולה הרבה ממה שעושה בחו"ל.

וכמש"כ הרמב"ן פרשת תולדות על הפסוק וישמור משמרתו שעיקר קיום התורה הוא בארץ ישראל לכן לא קיימו האבות התורה אלא בארץ ישראל.

וגם כי מקיים בכל רגע שיושב בא"י מצוות יישוב ארץ ישראל והיא גדולה כל כך שמותר לומר לגוי בשבת שיכתוב לו שטר כדי לקנות קרקע בארץ ישראל.

בענין אם יכול להרהר בדברי תורה קודם ברכת התורה כדי להנצל מהרהורי עבירה

והביא ראה לזה ממש"כ בספר חסידים הנ"ל שאם נכנס בלבו הרהור עבירה והוא במבואות המטונפות, מותר להרהר בדברי תורה דהוי לאפרושי מאיסורא, והרי בזה שמהרהר בדברי תורה בודאי חשיב דברי תורה, שהרי מהרהר בעומקה של הלכה כדי לינצל מהרהור עבירה. וע"כ ההיתר לאפרושי מאיסורא אינו משום דלא חשיב בדברי תורה אלא משום דכך קיבלו חכמים להתורה היתרה לאיסורא דהיה מחנך קדוש כדי לאפרושי מאיסורא, ולדבריו נמצא דהיכא דמסופק שחבירו יעבור על האיסור, אסור להפרישו מן האיסור במבואות המטונפות וצ"ע.

והנה בחיי אדם כלל ג' בגשמי"א סק"ח תמה בזה דאין מתירין לעבור איסור דאורייתא כדי להפריש חבירו מאיסור, והרי אין אומרים לאדם חטא כדי שיוציא חבירו כדא' בשבת ד"ד א', ודווקא באיסור קל מצינו שאומרים לאדם חטא כדי להפריש חבירו מאיסור חמור, או כשהוא גרם להכשיל חבירו או כשחבירו לא פשע ע' תוס' שבת שם ובגטין מ"א ב' ו"ב י"ג א', אבל בלא"ה אסור, ובהדיא דשבת לא הוי אלא איסור דרבנן דבישול בחמי טבריא אינו אלא מדרבנן, וכן להדיח קרקע ולסוך אינו אסור אלא מדרבנן כמש"כ רש"י שם, ואין יתכן להתיר איסור דא' כדי להפריש חבירו מאיסור דרבנן, עיי"ש מש"כ בזה.

יב' שהאיסור להרהר בדברי תורה במבואות המטונפים הוא משום כי דבר ד' בזה

ונראה לומר בזה דהנה בגמ' ברכות דף כ"ד ע"ב איתא היה מהלך במבואות המטונפות לא יקרא ק"ש, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק, לא פסק מאי רב אדא בר אבהה אמר מהכא כי דבר ד' בזה, ואם פסק מה שכרו אמר ר' אבהו עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים. ומבואר דאיסורא דהרהור במבואות המטונפות הוא משום כי דבר ד' בזה, ואפשר דזהו יסוד האיסור דהיה מחנך קדוש דהיינו משום הביון לדבר ד' שמהרהר בדבר ד' במבואות המטונפות.

ולפ"ז נראה פשוט דכשמדבר בדברי תורה כדי לאפרושי מאיסורא אין כאן בזיון של דברי תורה כלל. דאין לך בזיון גדול מהעובר על דברי תורה, ולהכי כשמדבר בדברי תורה לאפרושי מאיסורא, אין כאן איסור כלל שבוה שמפריש את חבירו מאיסור הרי זה עוסק בכבוד התורה, ולהכי שריא אפי' היכא שיכול להשתטט שיאמר איני צריך לסוך איני צריך להדיח, מ"מ מותר לומר בלשון הוראה כמש"כ הרשב"א בשבת דף מ', והיינו טעמא דכשאומר אין סכין לאפרושי מאיסורא, אין כאן משום כי דבר ד' בזה כלל והרי זה עוסק בכבוד התורה.

ולפ"ז י"ל דאפי' היכא דרואה את חבירו ומסתפק שמוא יעבור איסור ג"כ שרי להפרישו מן האיסור ודלא כמש"כ בעמק ברכה, דשורש ההיתר הוא משום שאין כאן איסור כלל, שכשעוסק בהפרשה מן האיסור אין כאן משום כי דבר ד' בזה אלא עוסק בכבוד שמים, ולהכי שריא גם בזה שאינו אלא ספק.

ובזה מיושב שפיר קושיית הח"א איך התירו איסור דהיה מחנך קדוש שהוא איסור דאורייתא כדי להפריש חבירו מאיסור דרבנן, ולמשנ"א א"ש דמעולם לא הותר האיסור דהיה מחנך קדוש כדי להפריש חבירו מן האיסור, אלא דבמקום שמפריש

שמעתי שכשזקני הגה"צ ר' הירש קופשיץ זצ"ל רצה לעלות לארץ ישראל עם הסבא מסלבודקא למד שם הגאון ר' יעקב קמנצקי זצ"ל ואמר לו ידידו ר' יעקב אם תעלה לארץ ישראל תפסיד מצוות ברכת כהנים ה' פעמים בשנה שהרי בא"י אין עושין אלא יו"ט ראשון ותפסיד מלעשות ברכת כהנים בחמש ימים בשנה והוא לא ידע שבארץ ישראל נושאין כפיהן בכל השנה כולה.

ובאמת יש להעיר דאפי' לפי טעותו שחשב שגם בא"י אין נושאין כפים אלא ביו"ט מכל מקום כל המצוות שמקיים בא"י הוא בדרגא גבוהה יותר וכמו שכתב רש"י בדברים פרשת עקב פרק יא פסוק יח ושמותם את דברי אף לאחר שתגלו היו

נשאלתי אם מותר להרהר בדברי תורה קודם ברכת התורה כדי להנצל מהרהורים אסורים, וכגון שנמצא במקום שאינו יכול לברך ברכת התורה.

הנה בשו"ע סי' מ"ז סע' ד' כתב דהמהרהר בדברי תורה אין צריך לברך ברכת התורה, אבל הגר"א בביתאורו שם חולק ע"ז ודעתו דגם על הרהור צריך לברך, דמקרא מלא דיבר הכתוב והגית בו יומם ולילה, וא"כ לדעת השו"ע ודאי מותר להרהר, דעל הרהור אין צריך לברך, אבל לדעת הגר"א דעל הרהור צריך לברך יש לדון האם מותר לו להרהר בדברי תורה קודם שיברך כדי להנצל מאיסור של הרהורים אסורים, או דכיון דאסור ללמוד קודם ברכת התורה לא דחינו הך איסורא כדי להנצל מאיסור אחר.

ולכא'ו יש מקום להתיר לו להרהר, דכמו שמצינו דאע"פ שאסור להרהר בדברי תורה במבואות המטונפות מ"מ כ' המג"א בס' פ"ה סק"ד בשם ספר חסידים בס' כ"ח שאם נכנס בלבו הרהור עבירה והוא במבואות המטונפות מותר לו להרהר בדברי תורה, דהוי כמו לאפרושי מאיסורא דמבואר בגמ' בשבת דף מ' ע"ב דשרי, וא"כ אפשר דה"ה דקודם ברכת התורה שרי הרהור בדברי תורה כדי להנצל מהרהור עבירה.

יבואר שההיתר לאפרושי מאיסורא במבואות המטונפים אינו משום דאינו חשוב בדברי תורה אלא שאע"פ שהם דברי תורה שרי

אכן נראה דאינו דאנו דומה כלל, דהנה מקור ההיתר של הספר חסידים הוא מהא דמבואר בגמ' בשבת דף מ' ע"ב דשרי לאפרושי מאיסורא בבית המרחץ, והכי איתא התם, א"ר יצחק בר אבדימי פגע א' ונכסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן, ש"מ תלת וכו', והכי עביד הכי והאמר רבה בב"ח א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ וביה"כ וכו' ומשנינן אפרושי מאיסורא שאני, תדע דא"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של ר"מ שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח קרקע ואמר לו אין מדיחין, לסוך לו קרקע א"ל אין סכין, אלמא אפרושי מאיסורא שאני הכ"נ אפרושי מאיסורא שאני, ע"כ. וכן פסק השו"ע או"ח סי' פ"ה ס"ב דלאפרושי מאיסורא מותר לומר הלכה בבית"מ ובביה"כ.

והנה בעמק ברכה בענין והיה מחנך קדוש חקר במה שהתירו לאפרושי מאיסורא במבואות המטונפות אם הוא משום דלאפרושי מאיסורא לא חשיב דברי תורה [ואפשר משום דאין אמירתו לשם דברי תורה אלא לאפרושי מאיסורא הלכך לא חשיב ד"ת] או דאין קיבלו חכמים דלצורך אפרושי מאיסורא הותר איסורא דהיה מחנך קדוש.

וכתב דנפק"מ בזה אם מסופק אם חבירו רוצה לעשות איסור אי שרי להפרישו במקום המטונף מספק, שאם לאפרושי מאיסורא לא חשיב בדברי תורה כלל, גם ככה"ג מותר כיון דמכוון בהוראתו לאפרושי מאיסורא, אבל אי נימא דהתורה היתרה לצורך אפרושי מאיסורא דהיה מחנך קדוש מסתברא דבזה שהוא מסופק אם חבירו רוצה לעשות איסור הוי ספקא דאורייתא ולחומרא ולא יפרישו מן האיסור דלא הותר איסורא דהיה מחנך קדוש אלא במקום שברור לו שחבירו הולך לעשות איסור.

¹ בספר הרב מבריסק חלק א' הובא מעשה שהיה בסעודת הכנסתו בבריתו של אברהם אבינו של אחד מנכדיו של מרן הגר"ז זצ"ל נכח אחד מגאוני הדור ונענה ואמר מתוך התרגשות של שמחה אה ברוך ה' שזכינו להיות נוכחים בברית כל כך חשובה ונכבדה.

מרן זצ"ל שהדברים הגיעו לאוזניו הגיב על אתר ברית מילה היא מצות עשה שיש בה כרת ונכרתו עליה שלוש עשרה בריתות ובודאי אין שום חילוק והבדל במצוה חשובה זו מיהו המקיימה אם פשוט ודל או גדול ורם שכן מה שייך להוסיף על חביבותה וחשיבותה של המצוה הרבה הזו מצד עצמה וכדי לסבר את האוזן נשא את משלו ויאמר למה הדבר דומה למלמד דרדקי בן עניים שהיה למוד על לשונו לומר שאם הוא יתמנה למלך יהיה עשיר גדול יותר מן המלך הנוכחי שכן אמנם המלך חולש על כל אוצרות הממלכה אולם

הוא הלא משמש כמלמד ואם כן איפוא תהיה בידו הכנסה כספית נוספת מעבר לכל אוצרות המדינה.

² ויעיני' בחידושי התם סופר בברכות דף ל"ה ע"ב שביאר כוונת ר' ישמעאל שאמר שמה שאמרה תורה ואספת דגנך דברים ככתבן, וכתב דמקרא דואספת דגנך אינו אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויין על אדמתן שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים ועל כך ציוותה התורה ואספת דגנך, וכוונת זורה גורן השעורים הלילה משום מצוה, וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, ה"נ לא יאמר לא אסוף דגני מפני עסק התורה, ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם יישוב העולם הכל בכלל מצוה, אבל כשאנו מפורזים בעו"ה בין אומות העולם וכל שמרבה העולם יישוב מוסיף עבודת ה' חורבן מודה רבי ישמעאל לרשב"י, וכו' יעו"ש.

יבואר אם במקום שאינו יכול לברך ברה"ט אם מותר ללמוד בלא ברכת התורה

והעירני ידידי הרב הגאון ר' יהודה בירנבוים שליט"א דאפשר לומר דהיכא שאין יכול לברך ברכת התורה ליכא איסור ללמוד תורה, וכמו שידוע בשם החזו"א שהורה דבלי שבועות יכול ללמוד אף לאחר עלות השחר אע"פ שהוא ספק אם הוא מחוייב בברכת התורה, דכיון שאינו יכול לברך מספק יכול ללמוד בלי ברכה, דהא ודאי היכא שאינו יכול לברך על מצוה לא נימא שלא יקיים את המצוה דלכל הפחות יקיים את המצוה, וה"נ כיון שנמצא במקום שאינו יכול לברך ברכת התורה יכול ללמוד גם בלי ברכה.

וסברא זו יש לומר לגבי לבישת ציצית בלילה שאינו יכול לברך אם ילבש טלית בלא ברכה, ונחלקו בזה הט"ז והמג"א בסימן תקפ"א אם יקיים המצוה בלא ברכה במקום שאינו יכול לברך, אבל אינו דומה לנדון דידן, שהרי בציצית אינו חייב אלא אם לובש בגד של ד' כנפות ולהכי ס"ל להט"ז שלא יקיים עצמו לעשיית מצוה בלא ברכה במקום שאינו מחוייב במצוה, אבל כיון שחייב בלימוד התורה בכל עת להכי במקום שאינו יכול לברך הרי חייב ללמוד בלא ברכת התורה.¹

יבואר שהמהרהר ואינו מכוון למצוות תלמוד תורה אינו חייב בברכת התורה כלולי עלמא

וי"ל עוד דהנה לדעת הגר"א דמברך ברכת התורה על הרהור ביאר הביאור הלכה בסי' מ"ז דאינו משום דס"ל להגר"א דהרהור כדיבור דמי אלא דס"ל דמצוות ת"ת מקיים גם בהרהור דכתיב והגית בו יומם ולילה והגיון הוא כלל דכתיב והגיון לבי והחיוב ברכה של ברכת התורה היא על קיום המצוה של תלמוד תורה, וא"כ י"ל דהיכא שצריך להנצל מעבירה ואינו יכול לברך יכיון להדיא שלא לשם מצוות ת"ת ובזה אינו חייב בברכה, ואע"פ שאינו מקיים מצוות ת"ת מ"מ גם דברי תורה אלו בכוחם להציל האדם מעבירה, דעצם קדושת התורה בכוחה להציל את האדם מן העבירה.

וכיוצא בו נתבאר בגליון פרשת וארא תשפ"ב שמוותר לעשות מצוה קודם ברכת התורה אע"פ שמהרהר בדברי תורה מכל מקום כיון שאינו לשם מצוות ת"ת לא מקיים בו מצוות ת"ת ולהכי שרי לעשות מצוה קודם ברכה"ת גם לדעת הגר"א.

בענייני מה עדיף האם לקנות נביא לקריאת ההפטרות בבית כנסת שהוא מתפלל בו או לקנות ש"ס לאחד מבתי הכנסת בערי השדה שעדיין אין ש"ס כדי שיוכלו ללמוד בו

והנה יש להעיר דאע"פ שבאמת זכות למוד התורה גדול מאוד, אבל מכל מקום לדבריו לא יוכל אדם להדר בשום מצוה, שהרי יכול באותו ממון ליכות את הרבים במקום אחר בלמוד התורה לקנות ספרים ולייסד שעורי תורה במקומות נדחים וכו', ויהא עדיף לנדב הכסף שרוצה להוציא להדור מצוה בשביל 'לב לאחים' והדברים צ"ב.

יבואר אם גם הקונה ספרים ומשאלין לאחרים הוא בכלל הא דאיתא בגמ' וצדקתו עומדת לעד

והעירני שבגמ' בכתובות דף נ' איתא **הכותב ספרים ומשאלין לאחרים וכו'** ואפשר דאינו אלא בכותב שעמל עליו, אבל **הקונה ספרים** אינו זוכה למה שאמר הכותב וצדקתו עומדת לעד, והראוני שכ"כ בכתבי הסבא מקלם ח"א מאמר ריד.

אמנם זה תימא לומר כן, דהיכן מרומז בפסוק שצריך דווקא בעמל הכתיבה, ומה שאמרו חז"ל **הכותב** אורחא דמילתא נקט, ומהיכי תיתי לדקדק בזה שבקונה לא נאמר כן.

ובאמת מצאתי בתשב"ץ תשובה מ"ב וז"ל וכבר דרשו ז"ל על הא דעושה צדקה בכל עת זה **הקונה ספרים ומשאלין לאחרים ומכזה את אחרים וזכותם תלי בו** עכ"ל, ונראה דכן היה גרסתו בגמ' או דהוי ס"ל דגם קונה הוא ככותב.

וכ"כ בקצור שולחן ערוך סימן כ"ח אות ב' וז"ל וכן מצוה על כל איש לקנות שאר ספרי קודש שלומדים מתוכן כגון מקרא משנה וגמרא ופוסקים שילמוד מתוכן וגם

שתיכף נתעלמו ממני ואינם, והוא לפי שיטתו הנקיה בשו"ע או"ח שגם ההרהור בדברי תורה נאסר קודם ברכת התורה, ונחמיה וברכו לו השי"ת יחזיר לרבינו את אבידתו, ואחר זמן מה שאלו אחד מהם אם כבר הוחזרה לו אבידתו והשיב ב"ה שנתגלו לי שנית והמה עשרים ושנים מאות ושישים אופנים וכאשר ידעתי מפני מה נתעלמו ממני כן אני יודע מפני מה נתגלו לי שנית, ואמר לו שבאופן אחד מהם אני יודע כוחות כל הבריות וכל אבר מה ענייני.

ולכאורה כל כמה שעדיין לא היה אפשר בידו לברך ברכת התורה אין איסור להרהר בדברי תורה אולם יש לומר שהרהר בדברים גם בזמן שהיה שהות בידו לברך ברכת התורה, ולכן שכח מה שנתחדש לו עד שנתגלה לו שנית.

חבירו מן האיסור אין כאן איסורא דהויה מחניך קדוש כלל כיון שאין כאן משום כי דבר ה' בזה שהרי עוסק בכבוד התורה וכמשנ"ת, ומשום הכי שרי.

וא"כ לפ"ז א"א ללמוד מזה דה"ה דקודם ברכת התורה מותר בהרהור כדי להנצל מהרהור האיסור דהספר חסידים לא התיר לעבור על איסור כדי להנצל מאיסור אלא דכדי להנצל מהרהור האיסור ליכא איסורא כלל וכמשנ"ת, וא"כ קודם ברכת התורה דאיכא איסור להרהר בד"ת ליכא היתר להרהר בדברי תורה כדי להנצל מאיסור אחר.

יבואר דהלומד בלא ברכת התורה הוא גם מבזה דברי תורה

אך אולי י"ל דגם קודם ברכת התורה ליכא איסור כלל היכא שעושה כן כדי להנצל מעבירה, דהנה בגמ' בנדרים דף פ"א ע"א איתא אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי' ד' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ד' על עזב את תורת אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה, מאי נינהו ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב לומר שאין מברכין בתורה תחילה. ופירש הר"ן שם כלומר שלא היתה חשובה בעיניהם כל כך שהיא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה וכו'.

ומבואר דיסוד הדין של ברכת התורה תחילה הוא כדי להעריך את התורה וחשיבותה ולהיפך כשאין מברכים על התורה תחילה הרי זה מורה על זלזול בתורה, וא"כ ה"נ י"ל דהיכא שלומד תורה כדי להנצל מעבירה אף אם הוא עדיין לא בירך ברכת התורה אין זה מראה על זלזול בתורה, כיון שעושה כן רק כדי להנצל מעבירה שזה הזלזול היותר גדול בקב"ה שעובר עבירה.

אולם י"ל דאין ראייה מהתם דכל הדין של ברכת התורה הוא רק כדי להראות את חשיבות התורה, דאפשר דחיוב ברכת התורה הוא דין בפ"ע דתורה טעונה ברכה, כדי לפינן מקרא כי שם ד' אקרא הבו גורל לאלוקינו אך החומר שיש בברכת התורה היא משום דכשאין מברך יש בזה גם זלזול בתורה שנראה שאין התורה חשובה בעיניו לברך לפניה, וא"כ ליכא למימר דשעושה כן כדי להנצל מעבירה ליכא איסור כלל ללמוד בלא ברכה.

נשאלתי באחד שבקשוהו להתנדב לקנות נביא לקריאת ההפטרות בבית כנסת שהוא מתפלל בו, ושוב בקשוהו לקנות ש"ס לאחד מבתי הכנסת בערי השדה שעדיין אין בו ש"ס כדי שיוכלו ללמוד בו, האם יעדיף לקנות ש"ס לאותו בית הכנסת מאשר לקנות נביא.

לכאן היה נראה שכיון שהוא ממתפלל בית הכנסת שצריכים נביא כדי לקיים מצוות קריאת ההפטרות בשבת כהלכה לכתחלה, א"כ עדיף שיקנה נביא מאשר שיקנה ש"ס לבית כנסת אחר כדי שיוכלו ללמוד בו, הגע עצמך מי שרוצה לקנות לולב ואתרוג נאה שעולה דמים מרובים ויבקשו ממנו להתנדב לתת הכסף שהיה נותן לאתרוג נאה כדי שיוכלו לקנות ש"ס שיוכלו ללמוד בו האם נאמר שלא יקנה את האתרוג הנאה אלא יתנדב ש"ס, הרי אמרו חייך קודמין.

ואפשר שבקניית ספרים הרי הוא מקיים מצוות כתיבת ס"ת לדעת הרא"ש וא"כ יש בזה מצוה לעצמו אם אינו נותן אותם מתנה לרבים אלא משאלין לרבים וא"כ הוא גם מצוה לעצמו.

וידידי הגאון רמ"מ לובין שליט"א אמר שמאחר וזכות של למוד התורה הוא גדול יותר, ואין כל המצוות שוות לדבר אחד מן התורה, וא"כ כיון שפירות וזכויות היוצאין מן למוד התורה הוא הרבה יותר מקניית הנביא, לכן עדיף שיתן הכסף לקניית ש"ס ויתקיים בו מה שאמרו הכותב ספרים ומשאלין לאחרים עליו הכתוב אומר וצדקתו עומדת לעד.

¹ ובהקדמת הגר"ח מוואליץ וצ"ל לספרא דציניעותא כתב וז"ל והתבונן נפלאות מאחת מהנה, שפעם אחת ביום ראשון של פסח הוו יתבי גביה תרי תלמידי מתלמידיו החשובים וכאשר היו יודעים זה דרכו בקדש מעולם הפלגת שמחתו וחדות ה' מעוזו אשר היה שש וששמח ביום טוב כמצוה עליו בתורתו ית"ש אשר היה להפליא, וכאשר ראו אז שאין שמחתו במילואו וטובו כל כך כהרגלו, שאלו פיו הקדוש על זה ולא רצה להשיב, והפעירו בו מאד ולא יכול להתאפק, ואמר מוכרח כי לגלות לכם מה שאין דרכי מעולם בזה לקיים מה שכתוב דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים, כי בזה הלילה בא אלי אלוהי, כמדומה ביכרני שאמרו משמו שהיה אליהו ואפשר חד ממותיבתין עלאין, גילה לי עניינים וחדושים נוראים אין חקר בשם י"ב על פסוק עלו זה בנגב, ובעמדי בבקר מרוב הפלגת השמחה לא יכליתי להתאפק והרהרתי בהם קודם ברכת התורה ונענשתי

ישראל לאחרים ומי שאין ידו משגת לקנות לו ס"ת וגם שאר ספרי לימוד אזי הספרים שהן לצורך לימוד הן קודמין אמרו רז"ל **וצדקתו עומדת לעד זה הכותב והוא הדין הקונה ספרים ומשאלין לאחרים**, עכ"ל.

והראוני שכ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סימן רמ"ד וז"ל ומעתה בנידון שלפנינו אין לך מצוה רבה מלהמציא ספרי ללומדי תורה ועושה צדקה בכל עת זה הכותב וקונה ספרי ומשאלין לאחרים וצדקתו עומדת לעד ות"ת כנגד כולם, עכ"ל.

בעניין מה שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי

מה שאמרו בירושלמי ארור המן ברוך מרדכי, ואפי' אם אין אומרים כולם אפשר דדי שיאמר הקורא לפניהם ארור המן וברוך מרדכי וכו'.

וגם יש לעורר שצריך לומר בפיוט שושנת יעקב מה שנראה שזהו הנוסחא האמיתית כמש"כ בשו"ע ארורים כל הגוים ברוכים כל ישראל ולא ארורים הרשעים כמש"כ בסדורים משום שמחמת הצנור השמימי ארורים כל הגוים אבל היא הנוסחא האמיתית. ואע"פ שברא"ש פ"א ממגילה סימן ח' כתב ארורים כל הרשעים מכל מקום בתוס' הרא"ש במגלה דף ז' כתב ארורים כל הערלים יעו"ש.

כתב הטור אורח חיים סימן תר"צ ז"ל ירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברובה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, א"ר פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב, עכ"ל. וכ"כ בשולחן ערוך שם סעיף ט"ז וז"ל צריך שיאמר ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברובה אסתר, ארורים כל עובדי אלילים, ברוכים כל ישראל, וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב, עכ"ל.

והעירני הגאון ר' מיכאל פון שליט"א שבקריאת הנשים אין גרילים לומר את הפיוט של שושנת יעקב וממילא אין אומרים מה שכתוב בירושלמי שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי וכו', וצריך לעורר שגם הנשים יאמרו את

בעניין השומע לרבותיו והשומע תוכחה זוכה לדבר לנצח

ושמעתי בשם הגר"א מוילנא שפירש על המשנה שאמרו חז"ל שבעה דברים בחכם וחלופיהם בגולם, ואחד מהם הוא שעל מה שלא שמע אומר לא שמעתי, ולכאורה קשה שאם הוא אינו דובר שקר שם חכם הולמתו, אלא כוונתם שעל מה שלא שמע היינו מה מקרי דבר מיעוט שאף ששמעו וידע רוב הענין ורק מיעוט ממנו לא שמע מ"מ אומר לא שמעתי ר"ל שהמעט חדשות שלא שמע חשיב בעיניו כ"כ, שעי"ז נותן און קשבת לשמוע אף מה שכבר שמע וידע, וכשיש בו מידה טובה זאת יוכל ללמוד מכל אדם ושם חכם הולמתו כמ"ש חז"ל איזהו חכם וכו' וחלופיהם בגולם, שאף שלא שמע וידע רק מעט מכל הענין מ"מ אומר מה זה בא לחדש הלא דבר פשוט הוא, וידעתי כל אלה, ע"כ.

וחזינו דגם השומע דבר שכבר יודעו ומכירו מכל מקום כל מה ששומע מתחדש לו עוד בדברי תורה והחכם הוא השם לבו להבין ולהשכיל בכל דבר ששומע שיש בו דבר חידוש שלא שמע.

כד' לשבת את האיש, לא הלך בעצת רשעים פרעה ובלעם, ולא עמד כמו איוב ששתק ברה, ובתורת ה' הפצו כמ"ש שנדבו לבו ללכת למקום תהו לשמוע התורה, וה' כעין שתול על פלגי מים שזכה להתדבק במשה רבינו ע"ה שר התורה, פרוי יתן בעתו זו צפורה, ועליו לא יכול בניו שזכו להיות גדולים בתורה, וכל אשר יעשה יצליח שנתן העצה על השופטים והצליח כמ"ש וישמע משה לקול חותנו ע"י שכ' וישמע יתרו זכה לוישמע משה כד' במדרש אם שומע תשמע אם אתה שומע ישמעו אחרים לך שמי שיש לו כוח השמע מידה כנגד מידה ישמעו לו.

ושמעתי שמרן הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל שהיה אומר שעור כללי ביישיבת סלבודקא שמעו הגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי זצ"ל והיה שומע בכל דרכי השמיעה שהיה שם אזנו כאפרקסת לשמוע דברי אלוקים חיים, ופעם אחת ברכו הגאון הרב אברמסקי זצ"ל שיישמעו אותו אחרים כמו שהוא שומע אותו, ושמיעתו של הגאון ר' אברהם היתה כל כך במדה גדולה כמו שאנו רואים שעד היום שומעים אותו בכל אתר ואתר, והכל מתענגים על דבריו.

והשבות לו גמולו בראשו

אחשוורוש מחצר מלכותו והיה כדי שיתלו את המן עליו. ובספר הרקוק הלכות פורים סימן רלה כתב וז"ל ולו הכין כלי מות ולו הכין בגימ' זה היה המן כלי מות בגי' בכלי חמשים אמה עכ"ל, והמוסר השכל שיש ללמוד מן המגילה שכל המכושבות שהושב האדם לעצמו ולטובתו והוא שלא על פי התורה הוא לרעתו וכל מה שעושה בתמימות על פי התורה הוא לטובתו אע"פ שנראה לעין שאינו לטובתו וכמו מה שמרדכי לא השתחוה היה נראה לרעתו ובאמת בזה נתקן חטא מה שהשתחוה לצלם בימי נבוכדנצר וזכו לישועה וכן אסתר שנכנסה לאחשוורוש לבקש על עמו אחר ג' ימי תענית והיתה ירקרוקת אבל בזה הצליח את עמה שתקנה החטא של הנו מסעודתו של אותו רשע. ובספר פחד יצחק פורים כתב שבפורים אנהנו מבטאים שהאדם אינו עושה כלום אלא הכל נעשה מאילן על ידי הבורא וכתב במגילה ויהיו נקראים לפני המלך ולכן מגילה נקראת ב"א וכו' ולא כמו ששינו מאימתי קורין את שמע אלא נקראת לגלות ולהודיע שאנחנו לא עושים דבר אלא הכל נעשה על ידי הבורא יתברך שמו.

הצדדים להשפיל ולהכניע אויביו מפניו כל הדרכים והמחשבות היו כנגדו ולרעתו וכמו בהריגת ושתי שהיה בעצת המן לטובת עצמו נתכון כמש"כ הגר"א שם והיה לרעתו שמחמתו נתלה וכן עצתו על אגרות הראשונות שכל הנשים יתנו יקר לבעליהן אמרו חז"ל אלמלא אגרות הראשונות לא נשתירו מושנאיהן של ישראל שריד ופליט ועצתו שחשב לעצמו הוא היה לרעתו וכן מה שהכין העץ למרדכי והיה לעצמו וכן מה שהיה חמישים אמה שיראהו

בעל הנסים של פורים אומרים בסופו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ וצריך ביאור מהו כוונת גמולו בראשו, ובפשוטו הוא כמו דמו בראשו, ושם אותו בראשו היינו כפי מה שעשה, אבל למה בראשו דווקא ומה כוונת בראשו, ואפשר דהכוונה כמו שאמר הכתוב ישוב עמלו בראשו, ובבית יוסף סי' תרצ"ג בשם ארחות חיים כתב דהמזמור הזה הוא השיר של יום הפורים ונראה ביאורו על פי מש"כ במדרש תהלים וז"ל בור כרה ויחפרהו.

כל מה שהרשעים חופרין לעצמן הם חופרים, ולבסוף יפול בשחת יפעל. ישוב עמלו בראשו. זה המן, שכל מה שחשב על מרדכי, הושב לו על ראשו. אודה ה' כצדקו ואומרה שם ה' עליו, ע"כ, וכן איתא באסתר רבה פרשה י' לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו, תנא לו הכין, ועליו נאמר ולו הכין כלי מות חציו לדולקים יפעל בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל. ע"כ, ובמצודות דוד תהלים פרק ז' כתב וז"ל ולו הכין גמול ענישו יהיה שהכין כלי מות האלה על עצמו והחצים שעשה בפועל ידיו הנה באמת פועל אותם על הרוקח ר"ל עצמו כי הוא יהיה נהרג בהם, ובהמשך כתב עה"פ ישוב עמלו וז"ל העמל שרצה לעשותו לזולתו ישוב על ראשו, עכ"ל, ואפשר דמה שחשב בראשו והישוב כל

לע"ז ר' יעקב צבי ז"ל בן יבדלחט"א ר' שלמה נחמיה שליט"א

וגם אם צריך לקנות לאנשים פשוטים ש"ס מפורש מה שיוצא לאור כיום, שמיקל על למוד הבעלי בתים שע"ז הוא גורם שרוב הציבור לומדים תורה, ואע"פ שהתורה בעמל חשובה הרבה יותר, מכל מקום הדין שבלאו הכי לא ילמדו בוודאי צריך לעשות כל מצדקי שיזכו הכל ללמוד התורה גם באופן זה.

ושמעתי בשם חכם אחד שליט"א שאמר שזכות קריאה בנביא לצבור בני תורה היא חשובה לפניו יתברך יותר מאשר למוד של אנשים פשוטים שלומדים תורה, אכן נראה שקשה לומר כן שהרי מצוות למוד התורה של אדם פשוט הוא שקול כנגד כל המצוות כולם, ואין אפשר לומר שקריאת הנביא כמה פעמים בשנה על ידי בני תורה חשובה יותר מלמוד התורה של אנשים פשוטים עם שילמודו בכל יום ובכל עת בש"ס העומד לרשותם.